

รูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษานครพนม เขต 1

Sustainable Leadership Styles of School Administrators under the Nakhon Phanom
Primary Educational Service Area Office, 1.

รัชภูมิ พระพรหม¹, นาวัน นิลแสงรัตน์²

Rachaphoom parprom¹, Navin Nilsangrat²

^{1,2} สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยปทุมธานี

^{1,2} Department of Educational Administration, Pathum Thani University

*Corresponding Author E-mail: rachphumiphraphrm34@gmail.com

วันที่รับบทความ 19 สิงหาคม 2568

วันแก้ไขบทความ 17 กุมภาพันธ์ 2569

วันตอบรับบทความ 18 กุมภาพันธ์ 2569

บทคัดย่อ (Abstract)

มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบและลักษณะของภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา 2) พัฒนารูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาระดับประถมศึกษา และ 3) ประเมินคุณภาพของรูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนที่พัฒนาขึ้น การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพัฒนา (Research and Development: R&D) ดำเนินการเป็น 3 ระยะ

ระยะที่ 1 ศึกษาแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหาร การศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์อย่างยั่งยืน 2) ภาวะผู้นำเชิงการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วม 3) ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม และธรรมาภิบาล 4) ภาวะผู้นำเชิงการเรียนรู้และนวัตกรรม 5) ภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลและการรู้เท่าทันสื่อ และ 6) ภาวะผู้นำเชิงวัฒนธรรมและชุมชน

ระยะที่ 2 นำองค์ประกอบที่ได้จากระยะที่ 1 มาสังเคราะห์และออกแบบเป็นรูปแบบภาวะผู้นำแบบ ยั่งยืนเชิงระบบ โดยกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ กระบวนการขับเคลื่อน และผลลัพธ์ที่คาดหวัง ของสถานศึกษาในด้านคุณภาพการจัดการศึกษา สมรรถนะและความผูกพันของครู คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ของผู้เรียน และความเข้มแข็งและความยั่งยืนของสถานศึกษาระยะที่ 3 ประเมินรูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ผลการประเมินพบว่า รูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนมีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็น ประโยชน์ในระดับสูง แสดงให้เห็นว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความถูกต้องเชิงทฤษฎี สอดคล้องกับบริบทของ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา ผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืนได้

คำสำคัญ(Keywords) : ภาวะผู้นำแบบยั่งยืน, ผู้บริหารสถานศึกษา, การวิจัยเชิงพัฒนา, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1

Abstract

This research aimed to 1) study the components and characteristics of sustainable leadership among school administrators, 2) develop a sustainable leadership model appropriate to the context of primary schools, and 3) evaluate the quality of the developed sustainable leadership model. The research employed a Research and Development (R&D) methodology and was conducted in three phases.

Phase 1: Studying sustainable leadership models through in-depth interviews with experts in educational administration and experienced school administrators. Qualitative data was analyzed using content analysis. The research found that sustainable leadership among school administrators comprises six components: 1) sustainable visionary leadership, 2) decentralized and participatory leadership, 3) ethical and good governance leadership, 4) learning and innovative leadership, 5) digital and media literacy leadership, and 6) cultural and community leadership.

Phase 2: Synthesizing the components from Phase 1, the research designed a systemic sustainable leadership model, defining the relationships between components, driving processes, and expected outcomes for schools in terms of educational quality, teacher competence, and engagement. The third phase of the research, focusing on the desirable characteristics of learners and the strength and sustainability of educational institutions, involved evaluating a sustainable leadership model by experts.

The evaluation revealed a high level of appropriateness, feasibility, and usefulness. This demonstrates that the developed model is theoretically sound, aligns with the context of the Nakhon Phanom Primary Educational Service Area Office 1, and can be used as a guideline for developing school administrators to sustainably improve the quality of education.

Keywords : Sustainable leadership, school administrators, developmental research, Nakhon Phanom Primary Educational Service Area Office 1

บทนำ (Introduction)

ประเทศไทยมีความจำเป็นต้องปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้ระบบการศึกษา เป็นกลไกหลักของการขับเคลื่อนประเทศภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 กรอบยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี

(พ.ศ. 2561 – 2580) และให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อให้สามารถนำพาประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในอีก 20 ปี โดยจะต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่ให้เข้มแข็งและมีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนกระบวนการการพัฒนาทั้งในระยะกลางและระยะยาว โดยเฉพาะ “คุณภาพผู้เรียน” ที่จะต้องเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนเพื่อรับการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีสิ่งที่สำคัญที่สุดคือทักษะการเรียนรู้และการเสริมสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

การจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เป็นการจัดการศึกษาที่โลกต้องเผชิญกับสถานการณ์วิกฤตต่าง ๆ ซึ่งเป็นโจทย์ท้าทายสำหรับนักการศึกษาทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย จึงได้มีการเตรียมความพร้อมรับมือโดยการจัดทำแผนการปฏิรูปการศึกษาตามแนวทางของแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่มีเป้าหมายให้คนไทย เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพพร้อมสำหรับวิถีชีวิตในศตวรรษที่ 21 ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่ต้องวางแผนส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาให้ไปสู่การเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 อย่างแท้จริง เพื่อให้ผู้ที่เข้าสู่ระบบการศึกษาเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพสามารถก้าวไปเป็นกำลังหลักในการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับประเทศ การบริหารจัดการสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 จึงจำเป็นต้องอาศัยผู้บริหารมืออาชีพที่มีวิสัยทัศน์ ความรู้ความสามารถ คุณธรรม และมีหัวใจรักและศรัทธาในอาชีพการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทและสภาพปัญหาของประเทศอย่างแท้จริงโดยยึดหลักการว่า หัวใจแห่งการบริหารสถานศึกษา คือ การที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถสร้างผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ เพื่อตอบสนองความจำเป็นของสังคมได้อย่างเหมาะสม (ไพฑูริย์สินลาร์ตันและคณะ, 2560) ภาวะผู้นำของผู้บริหารจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารงานและพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ให้สำเร็จผล ความสำเร็จในผลงานมีส่วนสัมพันธ์กับความสามารถของผู้บริหารหรือผู้นำภาวะผู้นำจึงเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่า หน่วยงานนั้นมีลักษณะการปฏิบัติงานอย่างไรมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพียงใดทั้งนี้ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญที่สุดที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถในความเป็นผู้นำในการบริหารงาน เพื่อรวมพลังและใช้ประโยชน์ของบุคลากรที่มีอยู่ให้ช่วยกันทำงานและต้องรู้จักเลือกวิธีแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้การดำเนินการต่าง ๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ภาวะผู้นำที่มีความเหมาะสมกับยุคการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันนี้มีแนวคิดทฤษฎีที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับกันมาก คือ แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Leithwood and Jantzi (1996 : 38-61) ซึ่งให้ความเห็นว่า ภาวะผู้นำที่มีความเหมาะสมกับยุคปัจจุบัน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คือ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยผู้นำจะต้องจัดการภายในองค์กร เพื่ออำนวยความสะดวกให้ทรัพยากรที่เป็นตัวคนและวัตถุประสานเข้าด้วยกัน สามารถทำงาน

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครพนม ได้นำยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนการปฏิรูปประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสองพ.ศ. 2560-2564 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 นโยบายรัฐบาล นโยบายความมั่นคงแห่งชาติพ.ศ. 2558-2564 นโยบายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ แผนปฏิบัติราชการประจำปีงบประมาณพ.ศ. 2562 ของกระทรวงศึกษาธิการ แผนปฏิบัติราชการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 ของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

แผนพัฒนาจังหวัดตรัง พ.ศ. 2561 -2564 แผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดตรัง พ.ศ. 2562-2565 และบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาเชื่อมโยงกับอำนาจหน้าที่ของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตรัง มากำหนดเป็นกรอบแนวทางในการจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 ของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครพนม(แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562

คำถามวิจัย

1. รูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 มีสภาพและองค์ประกอบเป็นอย่างไร
2. การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 ควรมีลักษณะอย่างไร
3. ผลการประเมินประสิทธิผลของรูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 เป็นอย่างไร

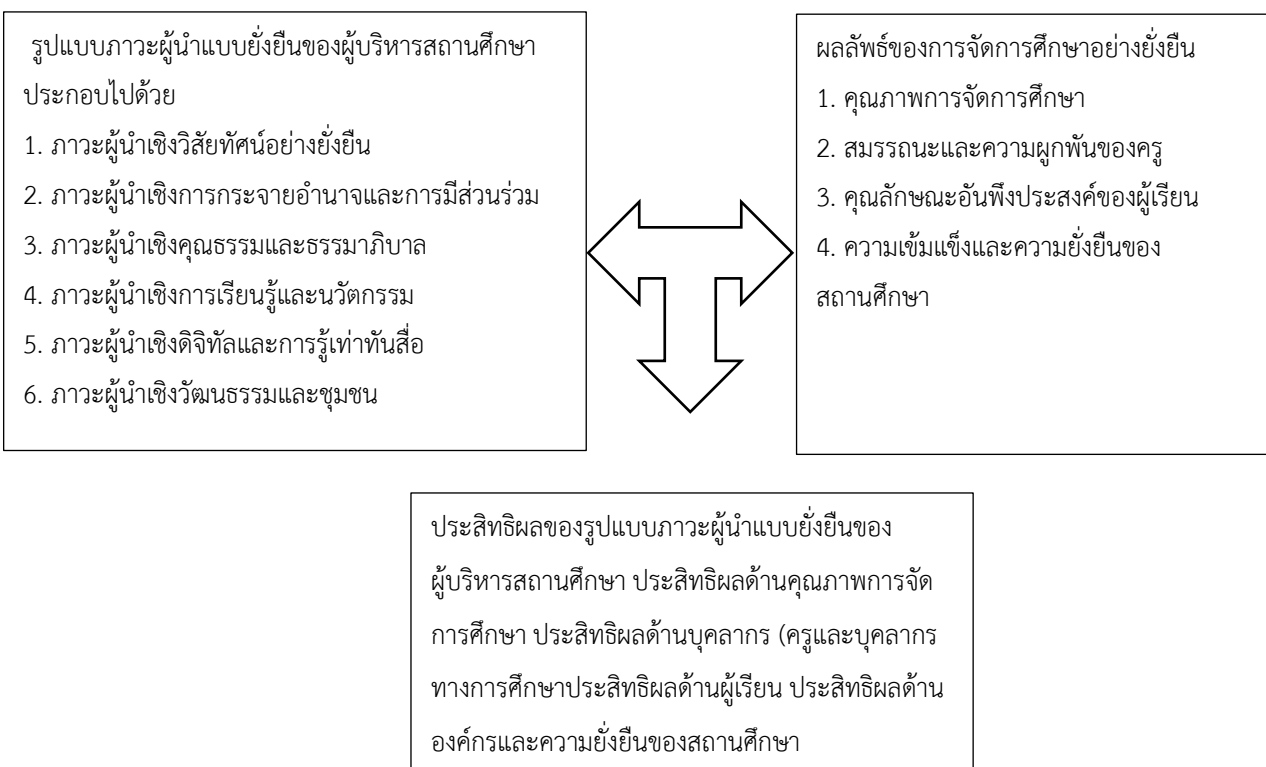
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1
2. เพื่อพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1
3. เพื่อประเมินประสิทธิผลและความเหมาะสมของรูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (R&D) ครอบคลุมสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 โดยศึกษาภาวะผู้นำแบบยั่งยืน 6 องค์ประกอบ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การวิจัยเรื่อง รูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R&D) โดยมุ่งศึกษาสภาพ องค์ประกอบ พัฒนารูปแบบ และประเมินประสิทธิผลของรูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืน เพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่การศึกษา และสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

การวิจัยครั้งนี้ใช้ ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ดำเนินการเป็น 3 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพและองค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบยั่งยืน

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืน

ระยะที่ 3 การประเมินประสิทธิผลของรูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืน

โดยดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ทรงคุณวุฒิ ครู และผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความเหมาะสม เป็นไปได้ และสอดคล้องกับบริบทจริงของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครพนม เขต 1

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักวิชาการการศึกษาที่มีความรู้ความเข้าใจด้านการบริหาร การศึกษา จำนวน 5 ท่าน ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีผลงานทางวิชาการในระดับ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ขึ้นไป โดยใช้ วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ถูกต้อง ครบคลุม และสอดคล้องกับบริบทการพัฒนา รูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา

ตารางที่ 1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ระยะ	วัตถุประสงค์	ประชากรกลุ่มเป้าหมาย
ระยะที่ 1	ศึกษารูปแบบภาวะผู้นำ	นักวิชาการ 5 คน ผู้ช่วยศาสตราจารย์
ระยะที่ 2	พัฒนารูปแบบ	ผู้ทรงคุณวุฒิ 5คน ครูเชี่ยวชาญ
ระยะที่ 3	ประเมินประสิทธิผล	ผู้บริหาร 5 คน ผู้อำนวยการพิเศษ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยใช้ เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายและเหมาะสมกับลักษณะของการวิจัยในแต่ละระยะ ทั้งเชิง ปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษารูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืน

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview)

ใช้สำหรับสัมภาษณ์ นักวิชาการการศึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ เพื่อ ศึกษาสภาพปัจจุบัน แนวคิด ทฤษฎี และองค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบยั่งยืน โดยแบบสัมภาษณ์มีลักษณะ เป็นคำถามปลายเปิด ครอบคลุมประเด็นสำคัญ ได้แก่

ความหมายและความสำคัญของภาวะผู้นำแบบยั่งยืน

องค์ประกอบของภาวะผู้นำแบบยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาและขับเคลื่อนภาวะผู้นำแบบยั่งยืนในบริบทสถานศึกษา

แบบสัมภาษณ์ผ่านการตรวจสอบ ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปใช้จริง

2. แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale Questionnaire)

ใช้สำหรับเก็บข้อมูลจาก ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน โดยมีลักษณะเป็นแบบสอบถาม มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา

ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ เช่น

ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์อย่างยั่งยืน

ภาวะผู้นำเชิงการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วม

ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมและธรรมาภิบาล

ภาวะผู้นำเชิงการเรียนรู้และนวัตกรรม

ภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลและการรู้เท่าทันสื่อ

ภาวะผู้นำเชิงวัฒนธรรมและชุมชน

แบบสอบถามผ่านการตรวจสอบ ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) และหาค่าความเชื่อมั่นด้วย ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ก่อนนำไปใช้จริง

ระยะที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืน

1. แบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ

เป็นแบบประเมินชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ใช้สำหรับให้ ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่านครูเชี่ยวชาญ ประเมินร่างรูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนในด้าน

ความเหมาะสมขององค์ประกอบ

ความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่

ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้

ความครบถ้วนและความชัดเจนของรูปแบบ

2. แบบบันทึกข้อเสนอแนะเชิงคุณภาพ

ใช้สำหรับบันทึกความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และแนวทางปรับปรุงรูปแบบจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารสถานศึกษาต้นแบบ เพื่อพัฒนารูปแบบให้มีความสมบูรณ์และเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

ระยะที่ 3 เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินประสิทธิผลของรูปแบบ

1. แบบสอบถามประเมินผลการใช้รูปแบบ

เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ใช้สำหรับเก็บข้อมูลจาก

ผู้บริหาร 5 คน ข้าราชการพิเศษ เพื่อประเมินผลลัพธ์ที่เกิดจากการใช้รูปแบบใน 4 มิติ ได้แก่

คุณภาพการจัดการศึกษา

สมรรถนะและความผูกพันของครู

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน

ความเข้มแข็งและความยั่งยืนของสถานศึกษา

2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ใช้สำหรับเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้บริหาร ครู และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อสะท้อนผลการใช้รูปแบบ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาต่อยอด

ผลการวิจัย (Research Results)

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

จากการวิเคราะห์เอกสารทางวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำแบบยั่งยืน ประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการการศึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน พบว่า ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา จำเป็นต้องเป็นภาวะผู้นำที่มุ่งเน้นการพัฒนาองค์กรในระยะยาวอย่างต่อเนื่อง โดยไม่จำกัดเพียงผลสัมฤทธิ์ระยะสั้น แต่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน บุคลากร ระบบบริหาร และความสัมพันธ์กับชุมชนควบคู่กัน

ผลการสังเคราะห์ข้อมูลทำให้สามารถกำหนด องค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำแบบยั่งยืน จำนวน 6 องค์ประกอบ ได้แก่

1. ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์อย่างยั่งยืน

ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นตรงกันว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำแบบยั่งยืนต้องมี วิสัยทัศน์ระยะยาว สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ นโยบายการศึกษา และการเปลี่ยนแปลงของสังคมในศตวรรษที่ 21 โดยวิสัยทัศน์ดังกล่าวต้องไม่เป็นเพียงแนวคิดของผู้บริหารเท่านั้น แต่ต้องถูกถ่ายทอดให้เกิด การรับรู้และการมีส่วนร่วมของครู บุคลากร นักเรียน และชุมชน

การมีวิสัยทัศน์ร่วมจะช่วยให้ทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจตรงกัน เห็นเป้าหมายเดียวกัน และสามารถร่วมกันขับเคลื่อนองค์กรไปในทิศทางที่ยั่งยืน

2. ภาวะผู้นำเชิงการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วม

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สะท้อนว่า การบริหารสถานศึกษายุคใหม่ไม่สามารถใช้รูปแบบสั่งการจากบนลงล่างเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้อง เปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ วางแผน และดำเนินงานผู้บริหารควรมอบหมายอำนาจหน้าที่อย่างเหมาะสม เพื่อให้ครูเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของงาน (Ownership) และมีแรงจูงใจในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ส่งผลให้เกิดบรรยากาศการทำงานแบบร่วมมือ เกื้อกูล และมีพลังในการพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง

3. ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมและธรรมาภิบาล

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับ บทบาทผู้นำเชิงคุณธรรม โดยเห็นว่า ผู้บริหารต้องเป็นแบบอย่างทางจริยธรรม (Ethical Role Model) มีความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส ยุติธรรม และรับผิดชอบต่อสังคมการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นแก่ครู ผู้ปกครอง และชุมชน ส่งผลให้เกิดความไว้วางใจ ความร่วมมือ และบรรยากาศองค์กรที่ดี ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความยั่งยืน

4. ภาวะผู้นำเชิงการเรียนรู้และนวัตกรรม

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องสร้าง องค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ส่งเสริมให้ครูพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เปิดรับแนวคิดใหม่ และสร้างนวัตกรรมทางการเรียนรู้การสนับสนุนการวิจัยในชั้นเรียน การใช้เทคโนโลยี และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครู จะช่วยยกระดับคุณภาพการเรียนการสอน และนำไปสู่ผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียนที่สูงขึ้นอย่างยั่งยืน

5. ภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลและการรู้เท่าทันสื่อ

ผู้ทรงคุณวุฒิสะท้อนว่า ผู้บริหารจำเป็นต้องมีบทบาทเชิงรุกในการนำ เทคโนโลยีดิจิทัล มาใช้ทั้งด้านการบริหารและการจัดการเรียนรู้ ควบคู่กับการส่งเสริม ทักษะการรู้เท่าทันสื่อการใช้เทคโนโลยีอย่างมี

วิจารณ์ญาณ จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน ลดภาระงานเอกสาร และสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ที่หลากหลายแก่ผู้เรียน

6. ภาวะผู้นำเชิงวัฒนธรรมและชุมชน

ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า สถานศึกษาที่มีความยั่งยืนต้องสามารถเชื่อมโยง อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ากับการจัดการศึกษา พร้อมทั้งสร้างความร่วมมือกับชุมชนการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนเข้ามามีบทบาท จะช่วยเสริมสร้างพลังทางสังคม และทำให้สถานศึกษากลายเป็น “โรงเรียนของชุมชน” อย่างแท้จริง

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ลำดับ	องค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืน	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความคิดเห็น
1	ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์อย่างยั่งยืน	4.52	0.48	มากที่สุด
2	ภาวะผู้นำเชิงการกระจายอำนาจและ การมีส่วนร่วม	4.47	0.51	มาก
3	ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมและธรรมาภิบาล	4.63	0.42	มากที่สุด
4	ภาวะผู้นำเชิงการเรียนรู้และนวัตกรรม	4.49	0.47	มาก
5	ภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลและการรู้เท่าทันสื่อ	4.31	0.55	มาก
6	ภาวะผู้นำเชิงวัฒนธรรมและชุมชน	4.44	0.50	มาก
รวม	ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนโดยภาพรวม	4.48	0.49	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.48$, S.D. = 0.49) แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 มีพฤติกรรมการบริหารที่สอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำแบบยั่งยืนในระดับที่เหมาะสม

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมและธรรมาภิบาล มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x} = 4.63$, S.D. = 0.42) อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการบริหารงานโดยยึดหลักคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสถานศึกษาอย่างยั่งยืน

ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์อย่างยั่งยืน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.52$, S.D. = 0.48) สะท้อนว่า ผู้บริหารสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาสถานศึกษาในระยะยาว และสื่อสารวิสัยทัศน์ให้บุคลากรเข้าใจร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาวะผู้นำเชิงการเรียนรู้และนวัตกรรม ($\bar{x} = 4.49$, S.D. = 0.47) และ ภาวะผู้นำเชิงการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วม ($\bar{x} = 4.47$, S.D. = 0.51) อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารส่งเสริมการมีส่วนร่วม การทำงานเป็นทีม และการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง

ภาวะผู้นำเชิงวัฒนธรรมและชุมชน ($\bar{x} = 4.44$, S.D. = 0.50) อยู่ในระดับมาก สะท้อนถึงความสามารถของผู้บริหารในการเชื่อมโยงสถานศึกษากับบริบทท้องถิ่น และสร้างความร่วมมือกับชุมชน

ภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลและการรู้เท่าทันสื่อ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{x} = 4.31$, S.D. = 0.55) แม้ยังอยู่ในระดับมาก แต่สะท้อนให้เห็นว่า ผู้บริหารยังมีความจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมในด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เชิงกลยุทธ์ การจัดการข้อมูล และการส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อของครูและนักเรียน

โดยสรุป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำแบบยั่งยืนในระดับสูง โดยเฉพาะด้าน คุณธรรม จริยธรรม และวิสัยทัศน์ ขณะที่ด้าน ดิจิทัลและการรู้เท่าทันสื่อ เป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อให้การบริหารสถานศึกษามีความสมบูรณ์และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคดิจิทัลอย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

การวิจัยเรื่อง รูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและองค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืน พัฒนารูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืน และประเมินประสิทธิผลของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น ผลการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายเชิงลึก โดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้ดังต่อไปนี้

1. อภิปรายผลการศึกษาสภาพและองค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืน

ผลการวิจัยระยะที่ 1 พบว่า ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์อย่างยั่งยืน ภาวะผู้นำเชิงการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วม ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมและธรรมาภิบาล ภาวะผู้นำเชิงการเรียนรู้และนวัตกรรม ภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลและการรู้เท่าทันสื่อ และภาวะผู้นำเชิงวัฒนธรรมและชุมชน องค์ประกอบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Hargreaves และ Fink (2006) ที่เสนอว่าภาวะผู้นำแบบยั่งยืนต้องมุ่งพัฒนาองค์กรให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง โดยไม่สร้างภาระต่อคนรุ่นหลัง พร้อมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้ ความร่วมมือ และคุณธรรมควบคู่กัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Fullan (2023) ที่มองว่าผู้นำการศึกษายุคใหม่ต้องมีเป้าหมายเชิงคุณค่าทางการศึกษา (Moral Purpose) และสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว

ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสะท้อนว่า ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำแบบยั่งยืนต้องสามารถ เชื่อมโยงวิสัยทัศน์กับการปฏิบัติจริง เปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรมีส่วนร่วม และสร้างความร่วมมือกับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Leithwood (2011) และ Hallinger (2013) ที่ระบุว่าภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์และภาวะผู้นำเชิงการเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพสถานศึกษาและผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน

2. อภิปรายผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามพบว่า ระดับภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมและธรรมาภิบาล รองลงมาคือ ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์อย่างยั่งยืน และ ภาวะผู้นำเชิงการเรียนรู้และนวัตกรรม ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษาในบริบทสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครพนม เขต 1 ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารงานโดยยึดหลักคุณธรรม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี (2554) และ ชีระ รุญเจริญ (2560) ที่ระบุว่า การบริหารสถานศึกษาเพื่อความยั่งยืนต้องตั้งอยู่บนฐานของคุณธรรมและธรรมาภิบาล เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในองค์กรในขณะเดียวกัน ภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลและการรู้เท่าทันสื่อ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด แม้อยู่ในระดับมาก แต่สะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารยังต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมในด้านการใช้เทคโนโลยีอย่างมียุทธศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Sheninger (2019) และ UNESCO (2011) ที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้นำยุคดิจิทัลต้องมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มคุณค่าทางการศึกษา ไม่ใช่เพียงการใช้เครื่องมือเพื่อความทันสมัยเท่านั้น

3. อภิปรายผลการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืน

ผลการวิจัยระยะที่ 2 พบว่า รูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนที่พัฒนาขึ้นมีโครงสร้าง 4 ส่วนหลัก ได้แก่ หลักการ องค์ประกอบ กระบวนการ และผลลัพธ์ ซึ่งได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิว่า มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุดรูปแบบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด Research and Development (R&D) ของ Borg และ Gall (2007) ที่เน้นการพัฒนานวัตกรรมโดยอาศัยข้อมูลเชิงประจักษ์ การทดลองใช้ และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Senge (2019) เกี่ยวกับองค์กรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนายอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

รูปแบบที่พัฒนาขึ้นสามารถตอบโจทย์บริบทพื้นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครพนม เขต 1 ซึ่งเป็นพื้นที่ชนบท มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร แต่มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมสูง การเน้นภาวะผู้นำเชิงวัฒนธรรมและชุมชนจึงเป็นจุดเด่นสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนของสถานศึกษา

4. อภิปรายผลการประเมินประสิทธิผลของรูปแบบ

ผลการวิจัยระยะที่ 3 พบว่า การนำรูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนไปใช้ ส่งผลให้ คุณภาพการจัดการศึกษา สมรรถนะและความผูกพันของครู คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน และความเข้มแข็งของสถานศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุดผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Hallinger (2013) ที่ระบุว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารมีอิทธิพลโดยตรงและโดยอ้อมต่อผลลัพธ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียน ผ่านกลไกการพัฒนาครูและวัฒนธรรมองค์กร นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hargreaves และ Fink (2006) ที่ชี้ว่า ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในระยะยาว ทั้งในมิติคุณภาพการเรียนรู้ การพัฒนาบุคลากร และความสัมพันธ์กับชุมชน

ข้อเสนอแนะการวิจัย(Research Suggestions)

จากผลการวิจัยเรื่อง รูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 ซึ่งได้ศึกษาสภาพและองค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืน พัฒนา รูปแบบ และประเมินประสิทธิผลของรูปแบบ ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ เพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์และการพัฒนางานวิจัยต่อยอดในอนาคต ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Suggestions)

1.1 หน่วยงานต้นสังกัดควรกำหนดนโยบายการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาบนฐานภาวะผู้นำแบบยั่งยืน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 ควรบรรจุแนวคิดภาวะผู้นำแบบยั่งยืน เป็นกรอบหลักในการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งในกระบวนการคัดเลือก การแต่งตั้ง การประเมินผลการปฏิบัติงาน และการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การบริหารสถานศึกษามีทิศทางที่ชัดเจนและยั่งยืน

1.2 ควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืนในระดับเขตพื้นที่ที่กำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัด และกลไกการติดตามประเมินผลที่สอดคล้องกับองค์ประกอบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนทั้ง 6 ด้าน เพื่อให้เกิดการพัฒนาผู้บริหารอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

1.3 ส่งเสริมระบบพี่เลี้ยงและเครือข่ายผู้นำสถานศึกษา ควรสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวปฏิบัติที่ดี (Best Practices) ในการพัฒนาภาวะผู้นำแบบยั่งยืน และขยายผลสู่สถานศึกษาอื่นในพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคต (Suggestions for Future Research)

2.1 ควรศึกษาผลของรูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนในระดับพื้นที่ที่หลากหลายเพื่อเปรียบเทียบผลลัพธ์ระหว่างเขตพื้นที่ชนบท เมือง และกึ่งเมืองกึ่งชนบท อันจะช่วยยืนยันความทั่วไปของรูปแบบ (Generalizability)

2.2 ควรศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างภาวะผู้นำแบบยั่งยืนกับผลลัพธ์ทางการศึกษา เช่น คุณภาพการจัดการเรียนรู้ สมรรถนะครู ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทักษะศตวรรษที่ 21 ของผู้เรียน โดยใช้การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (SEM)

2.3 ควรพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมผู้บริหารสถานศึกษาตามรูปแบบภาวะผู้นำแบบยั่งยืนและศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมผ่านการวิจัยเชิงทดลองหรือกึ่งทดลอง เพื่อสร้างแนวทางพัฒนาผู้บริหารที่มีความเป็นระบบและยั่งยืน

2.4 ควรศึกษาบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลในฐานะกลไกเสริมภาวะผู้นำแบบยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการพัฒนา Digital Leadership Model เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลและสังคมฐานข้อมูล

เอกสารอ้างอิง (References)

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579*. กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค.
คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2564). *แนวทางการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาสู่ความยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

- ธีระ รุญเจริญ. (2560). *ภาวะผู้นำทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2554). *ระบบการศึกษาเพื่อความยั่งยืนของสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- วรกรณ์ สามโกเศศ. (2561). *การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1. (2566). *รายงานผลการจัดการศึกษา ประจำปีงบประมาณ 2566*. นครพนม : สพป.นครพนม เขต 1.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2559). *การวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิมล ติรภานันท์. (2561). *การวิจัยทางการศึกษา : แนวคิดและการประยุกต์ใช้*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทัย บุญประเสริฐ. (2559). *การบริหารสถานศึกษาเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- Borg, W. R., & Gall, M. D. (2007). *Educational research : An introduction (8th ed.)*. Boston, MA: Pearson.
- Fullan, M. (2023). *Leading in a culture of change*. San Francisco, CA : Jossey-Bass.
- Hallinger, P. (2013). A conceptual framework for systematic reviews of research in educational leadership and management. *Journal of Educational Administration*, 51(2), 126–149.
- Hargreaves, A., & Fink, D. (2006). *Sustainable leadership*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Leithwood, K., & Jantzi, D. (2011). Transformational school leadership effects on student achievement. *Leadership and Policy in Schools*, 10(2), 133–162.
- Senge, P. M. (2019). *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*. New York, NY: Doubleday.
- Sheninger, E. (2019). *Digital leadership: Changing paradigms for changing times*. Thousand Oaks, CA : Corwin.
- UNESCO. (2011). *Education for sustainable development: An expert review of processes and learning*. Paris : UNESCO.